

Prof. Ülker Muncuk Müzesi Arşivinde Bulunan Bozulmaya Uğramış Peştemallerin Korunmasına Yönelik İncelemeler

Gözde UZGİDİM*

Ali Akın AKYOL **

ÖZ

Gazi Üniversitesi Prof. Ülker Muncuk Müzesi, Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi bünyesinde bulunan, Ankara Etnografya Müzesi Müdürlüğü denetiminde faaliyet gösteren bir üniversite müzesidir. Müze, etnografik koleksiyonu ile ilk üniversite müzesi olma özelliğini taşımaktadır. Günümüzde müze, başka bir yere taşınma durumundan dolayı aktif olarak faaliyette bulunmamaktadır ve eserlerin büyük bir bölümü müze deposunda saklanmaktadır. Müzede bulunan eserler, genellikle 20.yüzyıla ait olup, Anadolu'nun çeşitli yöreleri gezilerek toplanmış veya hibeler ile koleksiyon zenginleştirilmiştir. Müze koleksiyonu giysiler, takılar, işlemler, çoraplar, oyalalar, dökümanlar ve keseler olmak üzere yedi gruba ayrılmaktadır.

Günümüze kadar gelebilen tarihi tekstil eserlerinin, gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için konservasyon işlemlerinin doğru ve eserin özelliğine, niteliğine ve bulunduğu duruma uygun olarak yapılması gerekmektedir. Tekstil eserlerinin doğru bir şekilde incelenip koruma işlemlerinin yapılabilmesi için teknik yönden analizinin detaylı ve uygun yöntemlerle yapılmasına dikkat edilmelidir. Eserlerin türüne göre yapılan teknik analiz sonucuna göre bilgi formları oluşturulur ve bu bilgiler eserin künyesini içerir. Nitekim, analiz raporunda verilen yanlış bilgiler, ileriki dönemlerde rapor doğrultusunda esere müdahale edilmek istenildiğinde eserin zarar görmesine veya yok olmasına yol açabilir. Bu nedenle, incelenecek eserler ile ilgili hazırlanan bilgi formlarının eksiksiz ve eserin özelliğine göre hazırlanması gerekmektedir.

Bu araştırmanın amacı, Prof. Ülker Muncuk Müzesi'nde bulunan metal işlemeli, yıpranmış ve bozulmuş durumdaki 2 peştemalin belgelemeye dönük teknik analizinin yapılması ve eserlerin bugünkü durumunun tespit edilmesidir. Teknik analiz sonucunda peştemallerin hammaddesi, dönem özelliği, kullanılan renkleri, ölçüleri, dokuma tekniği, onarım durumu ve günümüzde ki durumu ile ilgili verilere ulaşılması hedeflenmektedir. Belirtilen amaç doğrultusunda tekstil eserlerde görülen bozulmalar üzerinde de durulacaktır. Belgeleme çalışmaları ise teknik analiz sonucu hazırlanan bilgi formları ve fotoğraflar ile yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tekstil, tekstil konservasyonu, tekstil bozulmaları, Ülker Muncuk Müzesi, Peştemal

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, gozdeuzunca@gmail.com

** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, aliakinakyol@gmail.com

Examinations of The Deteriorated Loinclothes For The Conservational Purpose in The Archives of The Ülker Muncuk Museum

Gözde UZGİDİM*

Ali Akın AKYOL **

ABSTRACT

Gazi University Prof. Ülker Muncuk Museum is a university museum under the supervision of Ankara Ethnography Museum Directorate, which is located in Gazi University Vocational Education Faculty. The museum is the first university museum with its ethnographic collection. Today, the museum has not been operating actively for the case be moved to another location and most of the works are stored in museum stores. The artifacts in the museum mostly belong to the 20th century and they were collected by visiting various regions of Anatolia or collections enriched with grants. The collection of the museum is divided into seven groups including clothes, jewelery, embroidery, socks, laces, documents and pouch.

The history of textile artifact, which survived until today, in order to convey to future generations it is necessary to make correct the conservation processes in accordance with the situation and the characteristic of the artifact. The detailed technical analysis should be made and with suitable methods in order to textile artifacts to be analysed and protected properly. According to the results of the technical analysis of the artifacts, information forms are formed and this informations include name bedge of the artifact. In fact, incorrect informations given in the analysis report may lead to damage or disappearance of the artifact, when it is desired to intervene in line with the analysis report in future periods. Therefore, the information forms about the artifacts should be prepared according to feature of the artifact.

The aim of this research, metal embroidered, worn and degraded 11 loincloths which are found at Prof. Ülker Muncuk Museum, for documentation, to technical analysis and determine current status of the artifacts. As a result of the technical analysis, it is targeted to reach data about period characteristics, used colours, measurements, weaving technique, repair status and the current status of the loincloths. It will also focus on deterioration at textile artifacts. The documentation studies will be done photographs and information forms which are prepared as a result of technical analysis.

Keywords: textile, textile conservation, textile deterioration, Ülker Muncuk Museum, loincloth

* Ankara Hacı Bayram Veli University, gozdeuzunca@gmail.com

** Ankara Hacı Bayram Veli University, aliakinakyol@gmail.com

1.GİRİŞ

Tekstil eserler 20.yüzyıla kadar doğal liflerden üretilmekteydi. 20. yüzyılda hammaddesi doğadan elde edilen sentetik (yapay) lifler üretilmeye başladıktan sonra, bu liflerin tekstillerde kullanımını hızla arttı. Ancak müzelerde bulunan tarihi tekstil eserleri doğal liflerden elde edilmiş ve böylece doğal yaşlanma sürecindedirler. Sergileme ve depolama esnasında gerekli ortam şartları sağlanmadığı takdirde bu eserler yok olacaktır. Tarihi tekstil eserleri temel olarak fiziksel, kimyasal ve biyolojik faktörlerden zarar görmektedir. Nem, sıcaklık, ortamın pH değeri, ışık, toz ve kirler, havada bulunan gazlar, böcekler ve mikroorganizmalar bu eserlere zarar vermektedirler. Ayrıca eserlerin yanlış kullanımı, doğal afetler, taşınma gibi etkenler de eserlerin yaşlanmasını etkileyen faktörlerdir.

Günümüze kadar gelebilen tarihi tekstil eserlerinin, gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için konservasyon işlemlerinin doğru ve eserin özelliğine, niteliğine ve bulunduğu duruma uygun olarak yapılması gerekmektedir. Tekstil eserlerinin doğru bir şekilde incelenip koruma işlemlerinin yapılabilmesi için teknik yönden analizinin detaylı ve uygun yöntemlerle yapılmasına dikkat edilmelidir.

Tekstil ürünleri konservasyonunun temel ilkeleri şu şekilde sıralanabilir;

- 1 Yapılan işlem orijinal parçaya zarar vermemeli ve orijinal materyal kaybı minimum seviyede tutulmalıdır,
- 2 Temizlik, mantar veya böcekleri öldürmek veya herhangi bir başka işlem için kullanılan kimyasal maddelerin eserden tamamen uzaklaştırılması gerekir,
- 3 İstenilen sonuca ulaşabilmek için gereken kimyasal maddelerin mümkün olan minimum düzeyde kullanılması önemlidir,
- 4 Koruma için mekanik yöntemler yeterli ise, kimyasal işlemler tercih edilmemelidir,
- 5 Konservasyon teknikleri mümkün olduğu kadar objenin orijinal rengini, parlaklığını ve tekstürünü korumalıdır (Anmaç, 1999: 79).

Koruma uygulamaları, birçok meslek grubundan uzmanların beraber çalıştığı disiplinler arası bir platformdur (Karavar, 2017: 104). Koruması yapılacak eserin niteliğine göre çalışılacak meslek grupları belirlenir ve uzmanların hazırladıkları rapor doğrultusunda yapılacak uygulamaların kararı alınır.

Tekstile yönelik yapılan her türlü fiziksel müdahale aktif koruma kapsamında düşünülmelidir. Aktif koruma, tekstile yönelik kimlik çözümlenmeleri sonucunda belirlenen koruma ölçütleri kapsamında yapılan eylemleri içermektedir. Aktif korumada sorulması gereken temel soru ise, koruma altına alınan tekstilin mevcut durumuna zarar vermeden bir bütünsellik içinde kaybettiği yapısal özelliklerinin nasıl geri kazandırılması gerektiğidir. Burada önemli olan yapılan her türlü müdahalenin tekstilin özgün yapısıyla uyumlu ve geriye dönüşü mümkün olmasıdır (Öztürk, 2007: 51).

Bu araştırmanın amacı, Prof. Ülker Muncuk Müzesi'nde bulunan metal işlemeli, yıpranmış ve bozulmuş durumdaki 2 adet peştemalin belgelemeye dönük teknik analizinin yapılması ve eserlerin bugünkü durumunun tespit edilmesidir. Belirtilen amaç doğrultusunda tekstil eserlerde görülen bozulmalar üzerinde de durulmuştur. Belgeleme çalışmaları ise fotoğraflar ve teknik analiz sonucu hazırlanan veriler ile yapılmıştır. Metal ipliklerin durumu ve elementel analizi SEM-EDX (Enerji dağılımlı X-ray ile kullanılan taramalı elektron mikroskobu) ile; boyarmadde analizleri için tahribatsız ve mikro analiz yöntemlerinden HPLC-DAD sıvı kromatografisi ile boyarmadde kaynağı ve türü tespit edilmiştir.

2. BULGULAR

Müzede bulunan 591 ve 623 envanter numaralı iki peştamal araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Eserler 03.08.2016 tarihinde incelenmiştir ve envanter defterine göre 20.yüzyıla aittir.

Tablo 1. 591 envanter numaralı eserin teknik bilgileri

Boyut	Hammadde	Metal malzeme	Boyarmadde türü	Boyarmadde kaynağı
En: 40 cm Boy:65 cm	Atkıda: Keten Çözüde: Keten Siyah iplik: Pamuk	Tel	Mavi iplik: İndigotin Kırmızı iplik: Carminic acid, flavokermesic acid, alizarin Yeşil iplik: Alizarin, emodin	Mavi iplik: Indigofera tinctoria ya da Isatis tinctoria Kırmızı iplik: Dactylopius coccus Costa + Rubia tinctorum L. Yeşil iplik: Rubia tinctorum L. + Rumex sp.

Deseni oluşturan tellerde kopmalar ve ipliklerde sökülmeler meydana gelmiştir. Kumaşın genel olarak kondisyonu iyi durumdadır ancak fazlaca lekeler vardır (Şekil 1). Orta yüzeyde ve desenin işlendiği yerlerde pas lekeleri dikkat çekmektedir.

Şekil 1. 591 envanter numaralı peştamalde oluşan lekeler

Tablo 2. 623 envanter numaralı eserin teknik bilgileri

Boyut	Hammadde	Metal malzeme	Boyarmadde türü	Boyarmadde kaynağı
En: 41 cm Boy: 103 cm	Atkıda: Keten Çözüde: Keten Desen ipi:İpek	Klapdan ¹	Yeşil iplik: Luteolin, indigotin, indirubin Lacivert iplik: İndigotin, indirubin	Yeşil iplik: Rveda luteola L. + Indigofera tinctoria ya da Isatis tinctoria Lacivert iplik: Indigofera tinctoria ya da Isatis tinctoria

Eserde lekelenmeler ve sararmalar görülmektedir. Klapdanda kararmalar meydana gelmiştir. Genel olarak eser iyi durumda olmasına rağmen, deseni oluşturan renkli ipliklerde yer yer sökülmeler olmuştur (Şekil 2).

Şekil 2. 623 envanter numaralı peştamalde detay görüntüsü

¹ Altın veya gümüş toparlakların haddeler içine atıldıktan sonra tazyik ile diğer uçtan çıkarılması sonucu elde edilen tellerin, ipek ya da pamuk iplik üzerine sarılması ile elde edilen ipliklere denir (Başbuğ, 1964, s.10)

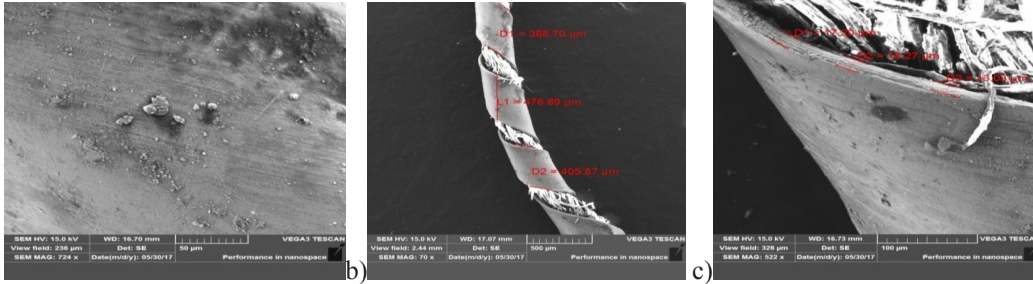
SEM-EDX ile yapılan analiz sonuçlarına göre tel ve klapdanda tespit edilen elementler tablo 3'de belirtilmiştir. Tel ve klapdanda en çok kullanılan elementin bakır olduğu görülmektedir. Her iki metalde oksijen, bakır, kükürt ve gümüş kullanılmıştır. Telin ve klapdanın kondisyonu orta seviyede olup, yüzeyde aşınmalar olmuştur.

Tablo 3. Metallerin elementel yüzde içerikleri

Envanter numarası	Elementlerin kütlece yüzdeleri %			
	O	Cu	S	Ag
591 (tel)	8,70	68,87	6,05	16,38
623 (klapdan)	4,69	93,41	1,54	0,36

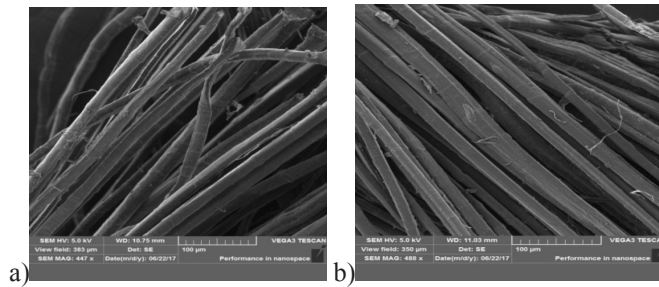

Şekil 3. 591 envanter numaralı peştemalde ki telin SEM görüntüsü ve genişlik değeri

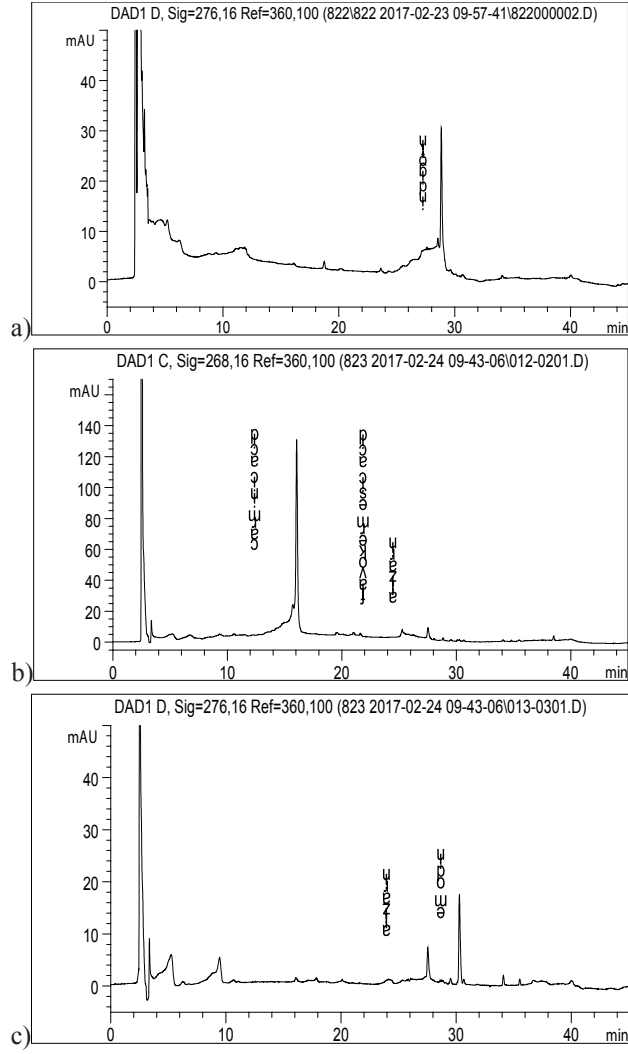
Şekil 4. 623 envanter numaralı peştemalde ki klapdanın SEM görüntüsü a) korozyon durumu b) genişlik c) kalınlık değeri

Eserlerdeki atkı ve çözgü iplerinin hammaddesi ketendir (Şekil 5). Kumaşlar bezayağı B1/1 tekniği ile dokunmuştur. İşleme tekniği olarak 591 envanter numaralı eserde pesent ve telkırma; 623 numaralı eserde ise Türk işi ve pesent kullanılmıştır.

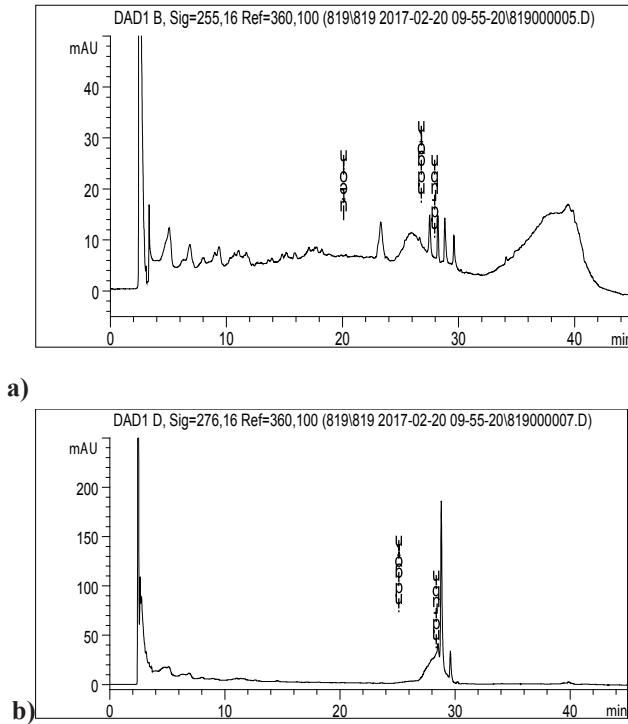

Şekil 5. Peştemallerdeki a) atkı b) çözgü iplerinin mikroskobik görüntüsü

Boyarmadde analizleri için tahribatsız ve mikro analiz yöntemlerinden HPLC-DAD sıvı kromatografisi ile boyarmadde kaynağı olarak Hindistan çividi (*Indigofera tinctoria*) ya da çivit otu (*Isatis tinctoria*), koşnil böceği (*Dactylopius coccus* Costa), kökboya (*Rubia tinctorum* L.), labada otu (*Rumex* sp.), muhabbet çiçeği (*Rsetda luteola* L) ve Brezilya ağacı ya da bakam odunu (*Caesalpinia* sp.) tespit edilmiştir. Ayrıca indigotin, carminic acid, flavokermesic acid, alizarin, emodin, indirubin, luteolin tespit edilen boyarmaddelerdir.

Şekil 4. 591 envanter numaralı peştemaldeki a) mavi iplik b) kırmızı iplik c) yeşil ipliğin kromatogramı

Şekil 5.623 envanter numaralı peştemaldeki a) yeşil b) lacivert ipliğin kromatogramı

3. SONUÇ

Tarihi tekstil eserler organik kökenli olduklarından dolayı çevresel koşullardan zaman içerisinde olumsuz olarak etkilenebilmektedir. Olumsuz koşulların giderilmesine yönelik çalışmalar yapıp bu eserler, sahip oldukları özelliklerin yapısına göre düzenlemiş ortamda saklanmalı veya sergilenmelidir. İncelenen iki peştemal, müzenin yeni akademik yapılanma sürecinde başka bir yere taşınmasından dolayı depoda saklanmaktadır. Ancak depo koşullarının eserlerin saklanması uygun durumda olmadığı gözlemlenmiştir. Eserlerde oluşan pas lekeleri uygunsuz nem ve sıcaklık değerlerinin sağlanamamasından oluşmuş olabilir. Depo alanının büyüklüğü, envanter kaydına göre müzede bulunan yaklaşık 1000 eserin saklanması karşılayacak nitelikte değildir. Bu yüzden tekstil eserleri asitsiz kağıt ile sarılmış ve üst üste konmuş durumdadır. Eserlerin katlanıp, üst üste konulması liflerin kırılmasına, yıpranmasına ve kat izleri oluşmasına neden olacaktır. İki peştemalin yapılan analizler sonucu hammaddesinin keten, ancak desen iplerinin ipek ve pamuk olduğu tespit edilmiştir. 591 envanter numaralı eserde metal malzeme olarak tel; 623 envanter numaralı eserde ise klapdan kullanılmıştır. İki metalde de bakır kullanımı fazladır. Boyarmadde analiz sonuçlarına göre iplikler doğal boya ile boyanmış olup, bu boyalar doğada bulunan bitkiler ve böceklerden elde edilmiştir. Eserlerin sahip olduğu bu özellikler dikkate alınarak uygun depolama koşullarının belirlenip, gelecek nesillerin sahip olduğumuz etnografik kültürü tanıması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Anmaç, E. (1999). Tekstil Ürünleri Konservasyonunun Temel İlkeleri. I.Ulusal Taşınabilir Kültür Varlıkları Konservasyonu ve Restorasyonu Kolokiyumu, Ankara Üniversitesi Basımevi.

Başbuğ, S. (1964). Türk İşlemeleri. İstanbul: Ceylan Yayınları Matbaası.

Karavar, G. (2017). Halı ve Düz Dokumaların Koruma Uygulamalarında Belgelemenin Önemi ve Tasarımcının Rolü, Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi, 17, Kış, 103-109.

Öztürk, İ. (2007). Koruma Kültürü ve Geleneksel Tekstillere Korunması-Onarımı. Ankara: Mor Fil Yayınları.

TEŞEKKÜR VE DESTEKLER

Bu çalışma, Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü doktora tezi kapsamında sürdürülen incelemelerin bir parçasını oluşturmaktadır. Çalışmanın bir kısmı da Gazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından (BAP Proje No: 44/2016-02) desteklenmektedir. Yazarlar bu çalışmada HPLC-DAD analizlerinin yapılmasını sağlayan Türk Kültür Vakfı ve Armagğan Kültür Turizm Ticaret ve Sanayi A.Ş., DATU-Kültürel Mirası Koruma ve Doğal Boya Laboratuvarı'na teşekkürü bir borç bilirler.

